

CAPITOLUL 2

PRĂBUȘIREA UNEI DINASTII

Anul 1917 s-a dovedit o răscruce în istoria Rusiei, aducând abdicarea țarului Nicolae al II-lea și prăbușirea dinastiei Romanov. Lenin a instaurat un nou guvern sovietic, proclamând dictatura proletariatului.

Poliția secretă CEKA, înființată în decembrie 1917, a utilizat multe dintre practicile predecesoarei sale țariste, Ohrana, mai cu seamă în abordarea delictelor politice, având autorizația de a percheziționa, întemnița și exila. Aceste metode aveau să devină practic un tipar pentru toate serviciile secrete în decursul erei sovietice.

Ca secretar general al Comitetului Central al Partidului Comunist, Stalin și-a consolidat puterea absolută în anii de după moartea lui Lenin bazându-se pe cunoașterea detaliată a multora dintre practicile organizației Ohrana. Au ieșit de altfel la iveală date ce sugerează că Stalin însuși ar fi furnizat cândva informații pentru Ohrana și că ar fi fost răsplătit prin ignorarea unora dintre activitățile lui revoluționare. Detractorii săi au susținut că, deși a fost arestat de câteva ori, Stalin n-a fost niciodată acuzat de un delict major. Mai mult chiar, evadările lui din exil au părut lipsite de efort. Nu s-a explicat niciodată, de exemplu, cum a obținut actele pentru a trece granițele rusești, finlandeze și poloneze, sau de unde au provenit fondurile necesare.

Suspiciuni au reapărut în aprilie 1956, când revista americană *Life* a publicat fotografia unui document despre care se afirma că ar fi fost original, expediat în 1913 de la sediul poliției din St. Petersburg către o secție locală din Siberia. Scrisoarea enumera activitățile lui Iosif Stalin ca agent de poliție și informator între anii 1906-1912 și purta semnătura colonelului Eremin (uneori scris „Jeremin”), astfel încât a devenit cunoscută ca „scrisoarea Eremin”. Deși s-a afirmat că era un fals, printre istorici dăinuie suspiciunea că pot exista și alte dovezi care să-l incrimineze pe Stalin, dar care au rămas în arhivele Kremlinului. Dar zvonurile care au circulat la momentul acela au fost eclipsate de evenimentele ce au dus la răsturnarea Romanovilor. Nemulțumirea violentă clocotea în societatea rusă și nu în ultimul rând printre țăranii din regiuni importante, ca Ucraina, Volga și Georgia. Taxele fuseseră crescute nemilos pentru a satisface costurile industrializării preconizate și sărăcia se generalizase. Cu toate acestea, țarul Nicolae al II-lea (1868-1918) a rămas surd la orice apeluri la schimbare, continuând să exercite puterea supremă în maniera înaintașilor săi.

Alexandru Kerenski (dreapta) a jucat un rol important în răsturnarea monarhiei ruse și proclamarea republicii. El a fost al doilea premier al guvernului provizoriu rus, din 1917, până la preluarea puterii de către Lenin în Revoluția din Octombrie. Kerenski a trăit până în 1970 și a murit în exil la New York.

OBSESIA LUI LENIN

Toate acestea au acționat ca un imbold pentru Vladimir Ilici Ulianov (1870-1924), cunoscut ca „Lenin”, întemeietorul Partidului Comunist și al Internaționalei a Treia (Cominternul). El era alimentat de ura față de Romanovi, care clocotise încă din adolescență, când aflate despre execuția la St. Petersburg a fratelui său Alexandru, implicat într-un complot de asasinare a țarului Alexandru al III-lea; revoluția devenise o adevărată obsesie pentru el. Fiind fratele unui criminal de stat, tânărul Lenin fusese supravegheat îndeaproape de Ohrana. Ca student la Drept la Universitatea din Kazan și ulterior la St. Petersburg, el absolvise examenele cu brio, deși se știa că era mai preocupat de învățăturile teoreticianului social și politic Karl Marx – precepte destinate să devină ideologia Uniunii Sovietice și, în timp, a partidelor comuniste din toată lumea.

Supravegheat de Ohrana și trimis de mai multe ori în exil, Lenin a început să adune susținători pentru un grup inițial mic și centralizat, cunoscut ca „bolșevici”, format cu scopul de

Penuria teribilă de alimente și sărăcia au declanșat demonstrații violente pe străzile Petrogradului (fostul St. Petersburg) în vara anului 1917, iar armata a deschis focul asupra mulțimii pe strada principală Nevski Prospect. Guvernul a pierdut realmente controlul, iar unii soldați au dezertat și s-au alăturat revoluționarilor socialiști.

a atrage țăranimea, care era de departe pătura cea mai largă a populației. A fost o mișcare pe un teren fertil, care a devenit în scurt timp o sursă de neliniște pentru segmente mai sensibile din nobilime și chiar din familia imperială. Nevoia de schimbare era evidentă, și numai țarul, tot mai supus presiunilor de a abdică sau de a fi înlăturat cu forța, nu părea conștient de ea.

Anul 1917 s-a dovedit o răscruce. Pe măsură ce evenimentele din Primul Război Mondial afectau tot mai mult Rusia, agitatorii revoluționari bolșevici, menșevici și socialiști s-au dezlănțuit. Pe 23 februarie, femeile din Petrograd (noua denumire a St. Petersburgului) au ieșit pe străzi, cerând imperios pâine, în timp ce soldații, care trăsese cu armele la ordinul țarului și al Ohranei, s-au răscolit când li s-a poruncit să tragă pentru a omorî. Greviștii și organizatorii lor au triumfat. Guvernul a demisionat pe 27 februarie 1917. După alte câteva zile, țarul Nicolae a abdicat, scriind cu amărăciune în jurnalul personal: „În jurul meu, numai trădare, lașitate și înșelăciune”.

Un comitet format din reprezentanții Dumei și ai Sovietului a desemnat un guvern provizoriu, avându-l ca prim-ministru pe Alexandru Kerenski (1881-1970), avocat socialist-revoluționar și orator desăvârșit. Nu era însă suficient pentru bolșevici, care-și pregătiseră bine terenul. Mulți dintre liderii lor izbutiseră să se întoarcă din exil, dar au devenit cu adevărat

„În jurul meu, numai trădare,
lașitate și înșelăciune.”

– țarul Nicolae al II-lea,
despre lovitura de palat

eficienți abia după ce Lenin a ajuns la Petrograd, mulțumită germanilor, care i-au îngăduit trecerea liberă spre casă din Elveția, unde fusese exilat. Germanii apreciaseră că el va acționa în direcția subminării efortului de război al Rusiei, care ar fi devenit astfel vulnerabilă. De aceea i s-a permis să treacă prin Germania într-un tren sigilat, sosind în Petrograd în aprilie.

RĂSTURNAREA GUVERNULUI PROVIZORIU

Un alt moment important în înaintarea Rusiei spre totalitarism și opresiunile sale a fost răsturnarea guvernului provizoriu din Petrograd pe 25 octombrie 1917 și eclipsarea lui Kerenski, care nu se putea compara cu nemilosul Lenin. Un Comitet Militar Revoluționar a preluat puterea și a format un guvern condus de Lenin, în care un rol important l-a jucat Lev Troțki (1879-1940), fost jurnalist evreu care devenise președintele Comitetului Militar Revoluționar al Sovietului din Petrograd și care și-a asumat titlul de președinte al Sovietului Comisarilor Poporului, denumire prescurtată la *Predsovnarkom*.

Partidul bolșevic al lui Lenin, care deținea puterea reală, și-a schimbat numele în anul următor în Partidul Comunist al Uniunii Sovietelor, iar sediul guvernului și capitala rusă au fost mutate de la Petrograd la Moscova. Comitetul lui Lenin avea 13 membri, dintre care cel mai tânăr a fost numit Comisar al Naționalităților. Acesta era Iosif Vissarionovici Stalin (1879-1953), care ulterior a fost promovat într-un post birocratic comparativ minor, la Inspectoratul Muncitorilor și Țăranilor.

Bolșevicii lui Lenin au început să emită o serie de decrete economice și politice care s-au dovedit dezastruoase, ducând la o foamete devastatoare și prăbușirea nivelului de trai. Confruntată cu inflația galopantă, populația s-a întors la trocul cu produse. Cartelele pentru rații au înlocuit rublele ca modalitate de achiziție a alimentelor de bază pentru o familie. Muncitorii au decis că dacă banii nu mai puteau cumpăra bunuri, nu mai avea sens să lucreze. Grevele au devenit uzuale, iar guvernul a recurs la munca silnică, adoptând metodele pe care le utilizase deja pentru recrutările în Armata Roșie. Muncitorii și specialiștii tehnici care erau deja necesari în sectoare ale economiei au fost „mobilizați pentru serviciul militar”; cei care refuzau să lucreze sau își părăseau slujbele erau tratați ca „dezertori de la muncă”, pedepsele întinzându-se de la publicarea numelor lor în gazete, la internarea în lagăre de concentrare.

CREAREA CEKA

Recrutarea cu sila a forței de muncă a fost descrisă de propagandiștii bolșevici cu blândețe, ca fiind „autoorganizarea clasei muncitoare”. În realitate, cele mai mărunte semne de opoziție îl făceau pe Lenin să reacționeze cu duritate față de tulburări și amenințări cu greva, ducând până la urmă la crearea „unui aparat special”, după cum l-a numit el. Acesta a fost CEKA, înființată în decembrie 1917 și condusă de Felix Edmundovici Dzerjinski (1877-1926), marxist înfocat care provenea dintr-o familie de moșieri polonezi avuți. Organizația a evoluat ca brațul de forță al bolșevicilor după izbucnirea războiului civil din Rusia în 1918. Una dintre cauzele conflictului

Lev Troțki, cândva omul al doilea după Lenin și responsabil pentru clădirea Armatei Roșii, a fost învins de Stalin în lupta pentru putere. După moartea lui Lenin, Troțki a fost exclus din partid. În 1929, rămas deja fără casă și cu sănătatea șubredă, a căutat refugiu în Europa, dar s-a stabilit în Mexic.

a fost insistența bolșevicilor de a conduce singuri, refuzând cooperarea cu alte partide socialiste și desființând alegerile libere. O altă sursă de disensiuni printre disidenți a fost Tratatul de la Brest-Litovsk, care fusese semnat de Lenin și Troțki în urma avansării rapide a germanilor, prin care Germaniei i se ceda o mare parte din Ucraina și statele baltice.

Exista de asemenea perspectiva înaintării spre Urali a așa-numiților „Albi”, o confederație aproximativă de forțe contrarevoluționare formate din antibolșevici. Prezența lor a stârnit teama că ar putea încerca să elibereze familia imperială, care pe atunci era ținută în captivitate în Ekaterinburg. Pe 17 iulie, a sosit ordinul de asasinare a țarului, țarinei, copiilor și servitorilor acestora.

COPILĂRIA ȘI ADOLESCENȚA LUI STALIN

Născut în orașelul antițarist Gori din Georgia, Iosif Vissarionovici Djugașvili a fost fiul unui cizmar bețiv și al unei spălătorese cucernice și a adoptat porecla „Stalin” (care înseamnă „oțel”) în 1912, când trecuse de treizeci de ani. Faptul că supraviețuirea lui ulterioară ca lider s-a sprijinit pe intimidare, cruzime și teroare poate fi pusă fără îndoială pe seama circumstanțelor copilăriei sale. Se spune că tatăl lui, Vissarion Ivanovici, al cărui temperament iritabil era frecvent amplificat de băutura, și-ar fi bătut frecvent și violent atât soția, Ecaterina, cât și fiul. Mai târziu însă, Stalin, poate pentru a lăsa impresia unui mediu stabil, a negat cu fermitate că ar fi avut parte de un asemenea tratament în copilărie.

Relatările despre copilăria și adolescența sa, posibil realizate ulterior în scopuri propagandistice, trebuie tratate cu precauție. Astfel, s-a susținut că atunci când ar fi jucat într-o piesă la școală, prințul Galițin, viceregele țarist al Caucazului, i-ar fi spus că într-o bună zi va fi un mare cântăreț. Stalin ar fi replicat indignat că nu dorea să fie cântăreț, ci să se alăture luptătorilor georgieni pentru libertate, care se ascundeau prin munți. Unul dintre eroii săi era Koba, un personaj de factura lui Robin Hood, care-i ataca pe moșieri în numele țăranilor georgieni. În această privință ni s-a păstrat mărturia unui prieten din școală, Iosif Iremașvili: „El dorea să devină alt Koba, un luptător și un erou la fel de faimos precum Koba însuși”. Indiscutabilă este de altfel perpetuarea poreclei Koba; în decursul vieții lui Stalin, ea avea să fie folosită de către apropiații dictatorului. La vârsta de șapte ani, Stalin s-a îmbolnăvit de variolă, însă constituția lui robustă – devenită ulterior proverbială – l-a ajutat să supraviețuiască, deși mai târziu avea să fie tachinat pentru urmele lăsate de boală pe chipul lui. Profund religioasă, mama muncea ca spălătoreasă și femeie de serviciu pentru a-și ține fiul în școală și ar fi dorit ca el să devină preot. Fiind neîndoios un elev silitor, Stalin a obținut la vârsta de 15 ani o bursă la seminarul de teologie din Tiflis, unde nu s-a dedicat studiului creștinismului, ci teoriilor lui Karl Marx și altor texte interzise. În 1899 a fost exmatriculat pentru activități revoluționare, și nu din cauza bolii, așa cum a susținut devotata lui mamă.

Depinzând de angajamente ocazionale și de prieteni, care-l ajutau financiar, Stalin s-a apropiat până la urmă de sucursala georgiană a Partidului Social-Democrat, care căuta detronarea țarului și introducerea socialismului. Foarte repede însă poliția secretă Ohrana și-a ațintit privirile asupra acestui partid. Stalin, care nu era acasă când poliția a venit să-l aresteze, s-a ascuns și s-a alăturat „rezistenței subterane” împotriva țarului, scriind articole pentru ziarul socialist georgian *Brjola Hma* („Ecolul luptei”), distribuind pliante și organizând greve. Iosif Vissarionovici era pregătit să aștepte momentul potrivit; a fost ucenicia pentru o viață dedicată revoluției.

TEROAREA ROȘIE

Inițial, puterile primite de Dzerjinski și CEKA fuseseră strict limitate. Sarcina imediată a organizației fusese aceea de a pune capăt episoadelor de banditism, jafuri și spargerii ale magazinelor de băuturi alcoolice care au urmat după schimbarea puterii. În scurt timp însă, CEKA a căpătat funcțiile mai largi ale unei poliții de securitate, ocupându-se de toate grupurile a căror loialitate putea fi considerată suspectă. Dintre acelea făceau parte „dușmanii de clasă” burghezi, oficialități din fostul regim și din guvernul provizoriu, ca și membri ai partidelor politice din opoziție. Prin așa-zisa Teroare Roșie, aprobată de Comisarii Poporului, brutalitatea fără limite a lui Dzerjinski l-a transformat într-un model demn de urmat pentru toți viitorii șefi ai poliției secrete sovietice. În iulie 1918, principalul partid al opoziției, socialiștii-revoluționari, a organizat o demonstrație de stradă împotriva sa, iar CEKA a omorât 350 de membri ai grupării.